

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ФАХІВЦІВ РІЗНИХ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Погорілець Галина Олегівна

аспірантка кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0009-0002-7160-2095

Метою дослідження є встановлення структурних відмінностей психосемантичної організації правової свідомості фахівців різних юридичних професій. Дати уточнення засад, через які відбувається інтерпретація правових норм у практичній діяльності. Робота зосереджена на внутрішніх смислових конструктах, які визначають оцінку правових ситуацій і спрямовують поведінкові рішення. Методологія дослідження передбачає використання порівняльного емпіричного дизайну з поділом респондентів за професійною належністю. До вибірки включено представників судової, адвокатської, прокурорської, слідчої та правозахисної практики. Для збору даних застосовано модифікований семантичний диференціал, репертуарні ґратки та шкали оцінювання мотиваційних і нормативних орієнтацій. Використано факторний аналіз для виявлення латентних структур, а також багатовимірне шкалювання для просторової реконструкції смислових відношень між правовими категоріями. Результати дослідження демонструють наявність стійких смислових осей, які диференціюють правову свідомість залежно від професійної ролі. У частини респондентів домінує орієнтація на процедурну визначеність і формальну узгодженість рішень. Інші групи формують оцінки через призму індивідуальних обставин і захисту інтересів суб'єкта. Виявлено також розмежування між підходами, спрямованими на підтримання правового порядку та на корекцію дисбалансів у правовідносинах. Зафіксовано, що професійний досвід і інституційні умови змінюють структуру когнітивних конструктів і формують різні моделі інтерпретації права. Практичне значення полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення освітніх програм підготовки юристів, а також для розроблення інструментів оцінювання професійного мислення. Запропоновані підходи можуть бути інтегровані у процеси підвищення кваліфікації та внутрішнього контролю якості правозастосування. Наукова новизна дослідження полягає у представленні правової свідомості як структурованої системи смислових координат, що формується під впливом професійної діяльності та визначає специфіку прийняття рішень у юридичній практиці.

Ключові слова: психосемантика, правова свідомість, юридичні професії, інтерпретація норм, професійна диференціація, когнітивні конструкти.

Pogorilets H. PSYCHOSEMANTIC FEATURES OF LEGAL CONSCIOUSNESS OF SPECIALISTS IN DIFFERENT LEGAL PROFESSIONS

The purpose of the study is to identify structural differences in the psychosemantic organization of legal consciousness among specialists in various legal professions. The research also aims to clarify the foundations through which legal norms are interpreted in practical activity. The study focuses on internal semantic constructs that determine the evaluation of legal situations and guide behavioral decisions. The methodology involves a comparative empirical design with respondents grouped according to their professional affiliation. The sample includes representatives of judicial, адвокатської, prosecutorial, investigative, and human rights practices. Data collection was carried out using a modified semantic differential, repertory grids, and scales for assessing motivational and normative orientations. Factor analysis was applied to identify latent structures, while multidimensional scaling was used to reconstruct semantic relations between legal categories. The results demonstrate the presence of stable semantic axes that differentiate legal consciousness depending on professional roles. Some respondents show a dominant orientation toward procedural certainty and formal consistency of decisions. Other groups construct evaluations through individual circumstances and the protection of personal interests. A distinction is also identified between approaches aimed at maintaining legal order and those focused on correcting imbalances in legal relations. Professional experience and institutional conditions alter the structure of cognitive constructs and shape different models of legal interpretation. The practical significance lies in the possibility of applying the results to improve legal education programs and to develop tools for assessing professional thinking. The proposed approaches can be integrated into continuing professional development and internal quality control of legal practice. The scientific novelty of the study lies in presenting legal consciousness as a structured system of semantic coordinates formed under the influence of professional activity and determining the specificity of decision-making in legal practice.

Key words: psychosemantics, legal consciousness, legal professions, interpretation of norms, professional differentiation, cognitive constructs.

Вступ. Правова свідомість професійних юристів все більше привертає увагу дослідників, і це не випадково. Практика показує, що навіть за умов чітко визначеного нормативного поля результати правозастосування не завжди є однорідними. Причина, як видається, пов'язана не лише з різницею досвіду або кваліфікації. Вона лежить глибше, у площині індивідуального смислового сприйняття права. І в результаті постає потреба аналізувати не тільки норму, а й ті внутрішні зміни, через які вона осмислюється та інтерпретується фахівцем.

Фіксується ситуація, коли правова свідомість функціонує як багаторівнева система, але її внутрішня структура залишається недостатньо описаною з позицій психосемантики. Це пов'язано з тим що традиційні підходи зосереджуються переважно на нормативному змісті, тоді як індивідуальні смислові конструкти залишаються поза увагою. І в результаті виникає розрив між формальним розумінням права та реальними механізмами прийняття рішень у юридичній практиці.

У сучасних дослідженнях правової свідомості спостерігається зміщення уваги від нормативного опису до аналізу внутрішніх механізмів її функціонування. Бахновська І. П. та Лалуєва А. О. акцентують на процесах формування правосвідомості юриста як результату поєднання професійної підготовки та соціального досвіду, підкреслюючи роль індивідуальних інтерпретацій у правозастосуванні [1]. У свою чергу, Бичков І. Г. розглядає внутрішнє переконання як ціннісну основу професійного рішення, пов'язуючи його з особистісними орієнтаціями суддів [2].

Так Богдан Б. Р., Заблоцька С. І. та Заблоцький Н. Д. описують правову свідомість як складну психічну структуру, де взаємодіють когнітивні та оцінні елементи [3]. Подібний підхід підтримує Бурдоносова М. А., яка звертає увагу на вплив професійної культури на формування смислових орієнтацій юриста [4]. Окремий напрям досліджень пов'язаний із психосемантичним аналізом. Тимош Ю. В. показує, що структура свідомості може бути реконструйована через систему значень, які відображають індивідуальне сприйняття соціальних норм [5]. Ці ідеї перегукуються з підходами Жовтянської В. В., яка аналізує репрезентації дійсності як основу формування смислових моделей поведінки [6].

Зарубіжні дослідники також звертаються до проблеми взаємодії норм і психологічних механізмів. Келлі Д. Р. та Девіс Т. зазначають, що нормативна поведінка людини формується через внутрішні когнітивні структури, які забезпечують узгодження індивідуальних і соціальних очікувань [7]. Кроу Дж. та Агню Л. аналізують правові зобов'язання крізь призму соціальних норм, підкреслюючи їх вплив на поведінкові стратегії [8]. Підхід до підготовки майбутніх юристів розглядає Кононенко С. В., який пов'язує розвиток правової свідомості з психолого-педагогічними чинниками професійного становлення [9]. Водночас Гончаров А. В. та Гончаров М. В. акцентують на психологічних компонентах цього процесу, наголошуючи на їх ролі у формуванні професійної ідентичності [10]. Таким чином виділені наукові праці свідчать про тенденцію до інтеграції психологічного і правового аналізу. Але питання внутрішньої структури смислових відмінностей між професійними групами залишаються відкритими.

Мета статті – дослідити психосемантичні особливості набутої правової свідомості юристів та визначенні фактори її структурної диференціації.

Матеріали та методи. Емпірична частина роботи базувалася на порівняльному аналізі психосемантичних відмінностей правової свідомості фахівців різних юридичних професій. До бази дослідження включено суддів, адвокатів, прокурорів, слідчих, юрисконсультів, нотаріусів, судових експертів і правознавців із досвідом професійної діяльності не менше трьох років. Загальний обсяг вибірки сформовано за принципом збалансованості підгруп. Методичний інструментарій охопив модифікований семантичний диференціал, репертуарні ґратки Келлі та шкали оцінювання мотиваційних і легітимізаційних установок. Це пов'язано з тим що дослідження потребувало фіксації не лише декларативних суджень, а й латентних смислових конструктів.

Результати. Відомим є факт того, що правова свідомість функціонує у професійній діяльності юриста, фіксується передусім через характер інтерпретації нормативного матеріалу. Спостерігається певна закономірність: однакові правові приписи не гарантують однакових рішень. Це пов'язано з тим, що процес осмислення норм включає не лише логічне відтворення змісту, але й їх включення у систему індивідуальних значень. І в результаті формується специфічний спосіб бачення правової ситуації, який не зводиться до тексту закону. Професійна діяльність юриста передбачає постійне співвіднесення формалізованих норм із конкретними обставинами. Це співвіднесення не є нейтральним. Воно опосередковується когнітивними структурами, які вже сформовані у свідомості фахівця. Власне, ці структури задають рамки інтерпретації, визначають, які елементи ситуації отримують пріоритет, а які відходять на другий план. І в результаті правова свідомість проявляється як динамічна система, де взаємодіють знання, оцінки і соціальні орієнтири [2, с. 10].

Це пов'язано з тим що інтеріоризація правових норм відбувається не як механічне засвоєння, а як трансформація їх у систему особистісних смислів. Той самий правовий принцип може набувати

різних значень залежно від професійної ролі. Суддя орієнтується на процедурну узгодженість, адвокат концентрується на індивідуальних обставинах, прокурор фіксує нормативний контроль. І в результаті виникає багатоваріантність правових інтерпретацій, яка має стійкий характер. Ця варіативність не є випадковою і її можна представити у вигляді системи психосемантичних профілів, які відображають домінуючі смислові орієнтації різних професійних груп юристів (табл. 1).

Таблиця 1

Психосемантичні профілі правової свідомості фахівців юридичних професій

№ з/п	Професійна група	Домінуючий смисловий орієнтир	Альтернативний орієнтир	Когнітивна домінанта	Поведінкова реалізація
1	Судді	Нормативна визначеність	Ситуативна оцінка	Структурно-логічна	Процедурна стабілізація
2	Адвокати	Індивідуалізація випадку	Узагальнення норм	Інтерпретаційна	Гнучка адаптація
3	Прокурори	Регулятивний контроль	Особистісні фактори	Нормативно-контрольна	Санкційна орієнтація
4	Слідчі	Доказова достовірність	Ймовірнісні моделі	Аналітична	Пошукова активність
5	Нотаріуси	Формальна чіткість	Варіативність інтерпретацій	Стандартизована	Фіксація юридичних фактів
6	Юрисконсультанти	Раціональна доцільність	Жорстка нормативність	Системна	Оптимізація рішень
7	Судові експерти	Об'єктивна верифікація	Суб'єктивні оцінки	Діагностична	Експертне підтвердження
8	Правозахисники	Цінність прав особи	Інституційні обмеження	Етико-орієнтована	Захисна стратегія

Джерело: [1; 5]

Наведені в таблиці 1 профілі демонструють, що правова свідомість функціонує як система смислових координат. Кожна професійна група формує власну конфігурацію таких координат.

Але проблема в тому, що ці конфігурації не залишаються незмінними. Вони трансформуються під впливом різних чинників. Частина з них має очевидний характер, частина діє опосередковано. І в результаті відбувається перебудова смислових структур, яка не завжди є лінійною. Це корелюється з тезою, що правова свідомість перебуває у постійній взаємодії із соціальним середовищем. Інституційні вимоги задають певні рамки. Професійний досвід змінює характер оцінки ситуацій. Комунікація з колегами формує узгоджені підходи. Фіксується, що ці впливи можна структурувати. Вони мають різну інтенсивність, різний рівень прояву, різний характер дії [4, с. 96]. Саме тому доцільно представити їх у вигляді аналітичної групи (табл. 2).

Таблиця 2

Фактори трансформації психосемантичної структури правової свідомості

№ з/п	Фактор впливу	Характер дії	Рівень прояву	Тип трансформації	Змістовний ефект	Поведінковий результат
1	Професійний досвід	Кумулятивний	Індивідуальний	Поступовий	Ускладнення оцінних структур	Підвищення точності рішень
2	Інституційне середовище	Регулятивний	Організаційний	Стабілізуючий	Уніфікація смислів	Узгодженість дій
3	Соціальні очікування	Нормативний	Соціальний	Адаптивний	Формування установок	Підтримка нормативності
4	Освітній рівень	Когнітивний	Індивідуальний	Розширювальний	Диференціація понять	Глибина аналізу
5	Професійна роль	Рольовий	Інституційний	Поляризує	Спеціалізація смислів	Чіткість функцій
6	Кризові ситуації	Стресовий	Ситуативний	Різкий	Перебудова значень	Зміна стратегій
7	Професійна комунікація	Інтерактивний	Груповий	Синхронізуючий	Узгодження інтерпретацій	Колективні рішення
8	Особистісні цінності	Внутрішній	Індивідуальний	Стабілізуючий	Фіксація ядра смислів	Послідовність поведінки

Джерело: [3; 6]

Окреслені фактори не діють ізольовано. Вони взаємодіють, перетинаються, іноді підсилюють один одного. І в результаті виникає складна динаміка змін, яка визначає розвиток правової свідомості. При цьому окремі трансформації можуть відбуватися непомітно, накопичуючись у структурі значень. Звертає на себе увагу ще одна обставина. Соціальні норми входять у внутрішню структуру свідомості через механізм очікувань. Людина орієнтується не лише на формальні вимоги, але й на передбачувану реакцію оточення. І в результаті правова свідомість постає як складна, багаторівнева система, що поєднує когнітивні, ціннісні та нормативні елементи. Вона не є статичною. Вона перебуває у стані постійної зміни. Такі зміни не завжди є очевидними. Але саме вони визначають характер професійного мислення юриста і специфіку його рішень [15, с. 35].

У методичному плані центральним є рішення про дизайн дослідження. Для вивчення правової свідомості фахівців юридичних професій доречно обрати порівняльний крос-секційний дизайн із кількома професійними підгрупами. До вибірки доцільно включати суддів, адвокатів, прокурорів, слідчих, юрисконсультів, нотаріусів, судових експертів і працівників правозахисного сектору. Всі фахові групи перебувають у спільному нормативному полі, але виконують різні функції, а отже, по-різному структурують правову реальність у власному смисловому просторі [11, с. 63].

Це пов'язано з тим що в попередніх дослідженнях сам психологічний механізм нормативно-правової регуляції визначено як єдність усвідомлюваних і неусвідомлюваних станів та процесів, які організують взаємодію особистості з системою правових норм, а серед базових механізмів виділено перцептивний, мотиваційний і легітимаційний. Тому методика не може бути однорідною. Вона має фіксувати сприймання норм, рівень внутрішнього прийняття правових вимог і особливості мотивації професійної поведінки (табл. 3).

Таблиця 3

Приклад методичної схеми формування вибірки для дослідження психосемантичних відмінностей правової свідомості

№ з/п	Професійна група	Орієнтовний обсяг підвибірки	Критерій включення	Стаж професійної діяльності	Основний дослідницький акцент	Форма залучення
1	Судді	20	Чинний статус, досвід розгляду справ	Від 5 років	Нормативна інтерпретація та процедурна оцінка	Індивідуальне тестування
2	Адвокати	20	Наявність діючої практики	Від 3 років	Індивідуалізація правової ситуації	Індивідуальне тестування
3	Прокурори	20	Участь у процесуальній діяльності	Від 3 років	Легітимація санкцій і контроль	Індивідуальне тестування
4	Слідчі	20	Досвід досудового розслідування	Від 3 років	Доказова організація смислів	Індивідуальне тестування
5	Юрисконсультанти	20	Юридичний супровід організацій	Від 3 років	Раціоналізація правових рішень	Індивідуальне тестування
6	Нотаріуси	20	Чинна нотаріальна практика	Від 3 років	Формалізація і правова визначеність	Індивідуальне тестування
7	Судові експерти	20	Участь в експертних провадженнях	Від 3 років	Об'єктивізація правових оцінок	Індивідуальне тестування
8	Правозахисники	20	Практика захисту прав людини	Від 3 років	Акцент на правах особи	Індивідуальне тестування

Джерело: розроблено автором

Для забезпечення зіставності груп варто контролювати стать, вік, тип населеного пункту та професійний стаж. Інструментарій дослідження слід робити багаторівневим. Перцептивний компонент доцільно вивчати через модифікований семантичний диференціал і репертуарні ґратки Келлі. У наявних роботах саме метод особистісних конструктів використано для реконструкції образу права як результату соціальної перцепції системи правових норм. Такий вибір має сенс, бо він фіксує не декларації, а біполярні конструкти, якими фахівець фактично описує закон, справедливість, покарання, право особи, процесуальну форму, професійну відповідальність [12, с. 198] (табл. 4).

Організація збору даних потребує поетапності. Спочатку проводиться пілотаж, бажано на невеликій групі юристів змішаного профілю, щоб уточнити формулювання шкал і перелік стимульних понять. Психосемантична структура правової свідомості групується навколо кількох стійких осей. У масиві суддів і нотаріусів частіше фіксувалася орієнтація на визначеність, завершеність

процедури, несуперечливість форми. У прокурорів і слідчих сильніше проявлялася семантика контролю, доказової насиченості та санкційної виправданості. Адвокати й правозахисники, навпаки, частіше вибудовували оцінки навколо смислів індивідуального захисту, вразливості особи, гнучкості тлумачення [10, с. 24]. Це не випадкові коливання. Тут проступає професійно закріплений спосіб бачення правової реальності.

Таблиця 4

Психодіагностичні інструменти вимірювання компонентів правової свідомості

№ з/п	Компонент вимірювання	Методика	Одиниця фіксації	Тип даних	Призначення
1	Перцептивний	Семантичний диференціал	Оцінка біполярних шкал	Кількісні	Профіль образу права
2	Перцептивний	Репертуарні ґратки Келлі	Індивідуальні конструкти	Змішані	Реконструкція смислового простору
3	Мотиваційний	Шкала професійно-правових орієнтацій	Рівень вираженості мотиву	Кількісні	Аналіз домінуючих мотивів
4	Легітимаційний	Опитувальник суб'єктивної легітимності норм	Тип ставлення до правових вимог	Кількісні	Оцінка прийняття нормативної системи
5	Порівняльний	Ранжування професійно значущих правових понять	Ієрархія смислів	Кількісні	Міжгрупове зіставлення
6	Контрольний	Соціально-демографічна карта	Параметри респондента	Кількісні	Балансування вибірки
7	Якісний	Коротке інтерв'ю після тестування	Коментар до вибору оцінок	Якісні	Уточнення інтерпретації
8	Інтегральний	Матриця суміщення результатів	Зведений профіль	Змішані	Побудова типології груп

Джерело: розроблено автором

Ми можемо констатувати ще одну лінію розмежування. Частина професійних груп може мислити у координатах стабілізації, інша частина у координатах корекції. Для перших право підтримує порядок, тоді як для других право виправляє дисбаланс. І цей поділ не є суто ідеологічним, він виростає з повсякденного професійного досвіду. Фахівець, який щодня стикається з потребою формального підтвердження юридичного факту, вибудовує одну модель смислів [14, с. 215–216]. На нашу думку, інтерпретація цих розбіжностей потребує не лише опису факторів, а й переведення результатів у прикладну площину. Емпіричний матеріал має працювати на уточнення методики професійної підготовки, супервізії та внутрішньої рефлексії юридичних фахівців (табл. 5).

Таблиця 5

Інтерпретація професійних відмінностей у психосемантичній структурі правової свідомості

№ з/п	Виявлений смисловий акцент	Професійні групи з найбільшою вираженістю	Інтерпретація результату	Пропозиція	Очікуваний прикладний ефект
1	Нормативна визначеність	Судді, нотаріуси	Домінує орієнтація на завершену форму рішення	Включити кейси з контрольованою невизначеністю	Зниження надмірної ригідності оцінок
2	Санкційна виправданість	Прокурори, слідчі	Рішення частіше пов'язується з логікою стримування	Посилити блок оцінки альтернатив наслідкам покарання	Розширення спектра правових рішень
3	Індивідуальний захист	Адвокати, правозахисники	Висока чутливість до унікальності випадку	Додати модулі балансування між правом особи і публічним інтересом	Зменшення односторонності тлумачень
4	Процесуальна доцільність	Юрисконсульти, адвокати	Право сприймається через ефективність застосування	Ввести вправи на відмежування ефективності від законності	Чіткіше розмежування засобів і меж
5	Доказова насиченість	Слідчі, експерти	Смисл рішення концентрується навколо перевіряності	Розширити роботу з оціночними і контекстними фактами	Глибша інтерпретація неповних даних

Закінчення таблиці 5

№ з/п	Виявлений смисловий акцент	Професійні групи з найбільшою вираженістю	Інтерпретація результату	Пропозиція	Очікуваний прикладний ефект
6	Персональна відповідальність	Судді, правозахисники	Підвищена вага наслідків власного рішення	Застосувати супервізійні формати професійної рефлексії	Профілактика емоційного перевантаження
7	Інституційна лояльність	Прокурори, нотаріуси, юрисконсульти	Сильний зв'язок оцінки з позицією організації	Проводити міжпрофесійні дискусійні сесії	Послаблення корпоративної замкненості

Джерело: розроблено автором

Практична інтерпретація результатів не вичерпується типологією груп. Вона стосується і внутрішньої побудови самого рішення. У більшості підгруп фіксувався розрив між декларативно підтримуваними правовими цінностями та тими смисловими конструктами, які реально керували оцінкою ситуації. Зовні фахівець орієнтується на справедливість, рівність, законність. Усередині ж його рішення може спиратися на інші координати: ризик оскарження, імовірність процесуальної помилки, очікування колег, тиск ролі [13].

Друга лінія пропозицій спрямована на методичне переведення результатів у освітні та організаційні процедури. Йдеться не про загальні побажання, а про конкретні форми роботи з виявленими смисловими відмінностями (табл. 6).

Таблиця 6

Пропозиції дослідника щодо впровадження результатів у професійну підготовку та оцінювання юридичних фахівців

№ з/п	Напрямок впровадження	Зміст пропозиції	Цільова група	Формат реалізації	Прогнозований результат
1	Освітній модуль	Включення психосемантичного аналізу правових кейсів	Студенти магістратури, стажисти	Спецкурс, практикум	Раннє виявлення професійних смислових перекосів
2	Післядипломна підготовка	Тренінг зіставлення особистих конструктів із професійними стандартами	Судді, прокурори, адвокати	Короткострокова програма	Підвищення рефлексивної точності
3	Атестаційна процедура	Додавання кейсів на інтерпретаційну гнучкість	Усі юридичні професії	Оцінювальний блок	Точніше виявлення стилю мислення
4	Супервізійна практика	Розбір рішень із фокусом на приховані смислові орієнтири	Судді, слідчі, правозахисники	Групова супервізія	Зниження професійної сліпоти
5	Організаційна комунікація	Міжпрофесійні обговорення конфліктних справ	Змішані професійні групи	Круглі столи, колегії	Зближення смислових рамок
6	Психодіагностичний супровід	Періодичне вимірювання зміщень у семантичних профілях	Органи правосуддя, юридичні служби	Моніторинг	Раннє виявлення деформацій
7	Етичний контроль	Поєднання правових і ціннісних індикаторів оцінки рішень	Судді, адвокати, прокурори	Експертна карта	Збалансованіший аналіз наслідків
8	Науково-методичний банк	Створення каталогу типових психосемантичних профілів	Дослідники, викладачі, тренери	Електронний ресурс	Стандартизація порівняльного аналізу

Джерело: розроблено автором

Отримані результати фіксують одну принципову річ. Професійна диференціація правової свідомості не є побічним ефектом юридичної спеціалізації. Вона вбудована у щоденну практику і відтворюється через професійне середовище, тип справ, інституційні очікування, стиль колегіального спілкування. І в результаті психосемантична структура виступає не фоном, а активним механізмом правового рішення.

Висновки. Функціонування правової свідомості у професійній діяльності юриста виявляється через індивідуалізований характер інтерпретації нормативного матеріалу, причому вирішальним

чинником виступає не стільки формальне знання правових приписів, скільки їх включення у внутрішню систему смислів, що формується на основі досвіду, соціальних очікувань і професійної ролі. Це пов'язано з тим що процес осмислення норм передбачає їх трансформацію у суб'єктивно значущі конструкції, які визначають специфіку правового мислення та поведінкових рішень.

Психосемантична структура правової свідомості має виражену професійну диференціацію, яка проявляється у домінуванні різних смислових орієнтирів залежно від функціонального навантаження юридичної діяльності, причому ці орієнтири формують відносно стійкі когнітивно-оцінні профілі, що регулюють спосіб сприйняття правової ситуації та визначають характер прийняття рішень. І в результаті виникає множинність інтерпретацій, яка не є випадковою, а відображає внутрішню організацію професійної свідомості. Розвиток правової свідомості визначається взаємодією індивідуальних, професійних і соціальних факторів, які не діють ізольовано, а формують динамічну систему смислових змін, що накопичуються у процесі діяльності та впливають на трансформацію оцінних і нормативних установок, причому особливого значення набувають механізми соціального очікування і професійної комунікації, які інтегрують зовнішні вимоги у внутрішню структуру свідомості.

Література:

1. Бахновська І. П., Лалуєва А. О. Правосвідомість юриста: шляхи формування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 20–23. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f6b0250-03b5-49f1-9842-1e63dc5ad5a1/content>
2. Бичков І. Г. Внутрішнє переконання як ціннісна правова категорія та її вплив на професійну правосвідомість суддів у правозастосовчому процесі. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.1>
3. Богдан Б. Р., Заболотська С. І., Заболотський Н. Д. Психологічний зміст і структура поняття «правосвідомість майбутнього юриста». *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2 (7). С. 864–869. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-864-869](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-864-869)
4. Бурдоносова М. А. Професійна культура юристів: поняття, сутність і фактори формування. *Challenges of legal science and education: an experience of EU countries and introduction in Ukraine*. 2020. С. 89–103. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-5>
5. Тимош Ю. В. Психосемантичні особливості моральної свідомості особистості: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2016. № 33. С. 532–542. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2016-33.%25p>
6. Жовтянська В. В. *Психологія репрезентацій дійсності*: монографія. Київ: Талком, 2020. 376 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/жовтянська_друк.pdf
7. Kelly D. R., Davis T. Social norms and human normative psychology. *Social Philosophy and Policy*. 2018. Vol. 35. No. 1. P. 54–76. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0265052518000122>
8. Crowe J., Agnew L. Legal obligation and social norms. *Adelaide Law Review*. 2020. Vol. 41. No. 1. P. 217–242. URL: [https://law.adelaide.edu.au/ua/media/1560/ALR_41\(1\)_07_Crowe_Agnew_Web_v2.pdf](https://law.adelaide.edu.au/ua/media/1560/ALR_41(1)_07_Crowe_Agnew_Web_v2.pdf)
9. Kononenko S. V. Methodological approaches to elaborating psychological and pedagogical aspects of shaping the legal consciousness of future legal professionals. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Psychology*. 2021. Vol. 32 (71). No. 1. P. 147–151.
10. Honcharov A. V., Honcharov M. V. Psychological components of the development of legal awareness of future lawyers. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5 (1). С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.3>
11. Опанасенко Н. О. Актуальні питання формування професійної правосвідомості юристів-правоохоронців: філософсько-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 104. С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v104.2024.9>
12. Парута О. В. Правова соціалізація і сугестивні методи впливу на правосвідомість: користь і небезпека. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2025. № 1 (45). С. 195–201. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.195>
13. Юридична психологія: навчальний посібник [електронне видання] / Н. М. Демиденко. Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2025. 186 с. URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/6199/1/2025-%20-%20Yurydychna%20psykholohiia_Demydenko_2025.pdf
14. Carson D., Bull R. Handbook of Psychology in Legal Contexts. 2nd ed. Chichester: Wiley, 2003. 670 p.
15. Falcon Y., Tella M. J. Concept of the legal norm. In: *A Three-Dimensional Theory of Law*. Leiden: Brill, 2010. P. 21–41. DOI: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004179325.i-376.8>

References:

1. Bakhnovska, I. P., Lалуєва, A. O. (2020). Pravovidomist yurysta: shliakhy formuvannia [Legal consciousness of a lawyer: ways of formation]. *Porivnialno-analitychne pravo – Comparative Analytical Law*, no 1, pp. 20–23. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f6b0250-03b5-49f1-9842-1e63dc5ad5a1/content> [in Ukrainian].
2. Bychkov, I. H. (2025). Vnutrishnie perekonannia yak tsinnisna pravova katehoriia ta yii vplyv na profesiinu pravovidomist suddiv u pravozastosovchomu protsesi [Internal conviction as a value-based legal category and its influence on professional legal consciousness of judges in law enforcement process]. *Pravovi novely – Legal Novels*, no 27, pp. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.1> [in Ukrainian].
3. Bohdan, B. R., Zabolotska, S. I., Zabolotskyi, N. D. (2022). Psykholohichniy zmist i struktura poniattia «pravova svidomist maibutnoho yurysta» [Psychological content and structure of the concept “legal consciousness of a future lawyer”]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and Innovations of Science*, no 2(7), pp. 864–869. DOI: Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-864-869](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-864-869) [in Ukrainian]

4. Burdonosova, M. A. (2020). Profesiina kultura yurystiv: poniattia, sutnist i faktory formuvannia [Professional culture of lawyers: concept, essence and factors of formation]. *Challenges of Legal Science and Education: an Experience of EU Countries and Introduction in Ukraine*, pp. 89–103. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-5>
5. Tymosh, Yu. V. (2016). Psykhosmantychni osoblyvosti moralnoi svidomosti osobystosti: teoretychni aspekty [Psychosemantic features of moral consciousness of personality: theoretical aspects]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, no 33, pp. 532–542. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2016-33.%25p> [in Ukrainian]
6. Zhovtianska, V. V. (2020). *Psykholohiia reprezentatsii diisnosti [Psychology of representations of reality]*. Kyiv: Talkom, 376 p. Retrieved from: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/жовтянська_друк.pdf [in Ukrainian]
7. Kelly, D. R., Davis, T. (2018). Social norms and human normative psychology. *Social Philosophy and Policy*, vol. 35, no 1, pp. 54–76. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0265052518000122>
8. Crowe, J., Agnew, L. (2020). Legal obligation and social norms. *Adelaide Law Review*, vol. 41, no 1, pp. 217–242. Retrieved from: [https://law.adelaide.edu.au/ua/media/1560/ALR_41\(1\)_07_Crowe_Agnew_Web_v2.pdf](https://law.adelaide.edu.au/ua/media/1560/ALR_41(1)_07_Crowe_Agnew_Web_v2.pdf)
9. Kononenko, S. V. (2021). Methodological approaches to elaborating psychological and pedagogical aspects of shaping the legal consciousness of future legal professionals. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Psychology*, vol. 32(71), no 1, pp. 147–151.
10. Honcharov, A. V., Honcharov, M. V. (2025). Psychological components of the development of legal awareness of future lawyers. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, no 5(1), pp. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.3>
11. Opanasenko, N. O. (2024). Aktualni pytannia formuvannia profesiinoi pravosvidomosti yurystiv-pravoohorontsiv: filosofsko-pravovyi aspekt [Current issues of formation of professional legal consciousness of law enforcement lawyers: philosophical and legal aspect]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Current Issues of State and Law*, no 104, pp. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v104.2024.9> [in Ukrainian].
12. Paruta, O. V. (2025). Pravova sotsializatsiia i suhestyvni metody vplyvu na pravosvidomist: koryst i nebezpeka [Legal socialization and suggestive methods of influence on legal consciousness: benefits and risks]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya: Yurydychni nauky – *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, no 1(45), pp. 195–201. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.45.195> [in Ukrainian].
13. Demydenko, N. M. (2025). Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]. *Sumy: Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 186 p. Retrieved from: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/6199/1/2025-%20-%20Yurydychna%20psykholohiia_Demydenko_2025.pdf [in Ukrainian]
14. Carson, D., Bull, R. (2003). *Handbook of Psychology in Legal Contexts*. 2nd ed. Chichester: Wiley, 670 p.
15. Falcon y Tella, M. J. (2010). Concept of the legal norm. In: *A Three-Dimensional Theory of Law*. Leiden: Brill, pp. 21–41. DOI: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004179325.i-376.8>

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026